

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ДИДАКТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ “ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ”

Марфінець Надія Василівна
м.Ужгород

У статті на основі аналізу наукової літератури узагальнено сутність дидактичних понять “краєзнавство”, “літературне краєзнавство” та “література рідного краю”; науково обґрунтовано структурно-компонентний склад досліджуваної проблеми; розроблено й сформульовано основні принципи організації вказаного регіонального освітнього компонента відповідно до особливостей викладання в сучасних загальноосвітніх школах Закарпаття.

Ключові слова: краєзнавство, літературне краєзнавство, структура, принципи літературно-краєзнавчої діяльності.

В умовах глобалізації суспільного розвитку, інтеграції світових регіонів, активного розширення мереж інформаційних технологій особливо актуальним постає питання збереження національної культури, національної пам'яті, національної самоідентифікації. Духовні здобутки попередніх поколінь закодовані насамперед у художній спадщині народного генія – фольклорі та кращих зразках релігійної і художньої літератури. Тому шкільне літературне краєзнавство у системі сучасної освітньої парадигми навчання і виховання сприяє осмисленню історико-культурних традицій краю, його духовного життя, формуванню національної свідомості, є могутнім виховним засобом, що стимулює розвиток пізнавальної і творчої діяльності учнів.

У різні періоди розвитку освіти, шкільництва, педагогічної думки на позитивне значення краєзнавства у вихованні дітей вказували видатні вітчизняні (П.Блонський, Г.Ващенко, А.Волошин, О.В.Духнович, Н.Крупська, А.С.Макаренко, С.Ф.Русова, В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський, С.Шацький, ...) і зарубіжні педагоги (Джон Дьюї, Я.А.Коменський, І.Й.Песталоцці, Ж.Ж.Руссо).

На батьківщині класичного краєзнавства – Німеччині педагоги А.Дістервег, К.Ріттер, Х.Зальцман пропонували краєзнавство реалізувати у формі особливого предмету – вітчизнознавства.

Про необхідність впровадження літературного краєзнавства в навчально-виховний процес зазначали у наукових працях сучасні учені-методисти Н.Й.Волошина, В.Я.Неділько, С.О.Пультер, Г.В.Самойленко, Б.І.Степанишин.

Сучасна педагогічна наука має значну кількість досліджень, присвячених розкриттю різноманітних аспектів літературного краєзнавства в навчально-виховному процесі (Башманівська Л.А., Волинець І.М., Горда М.С., Лисенко А.В., Пасічник Є.А., Шульженко В. та ін.). Визначення терміну “літературне краєзнавство” зустрічається в роботах дослідників Є.А.Пасічника, В.І.Романька, А.В.Лисенко, І.М.Волинець. Однак для усвідомлення теоретичних засад літературного краєзнавства як історико-педагогічної проблеми необхідно звернутися до наукового доробку дослідників, в якому аналізоване явище має свої витоки.

Оскільки літературне краєзнавство – похідне поняття від загальної категорії краєзнавство, тому насамперед розглянемо, як трактувалося поняття “краєзнавство” у науковій і методичній літературі 20-30-х рр. ХХ століття. Проблеми краєзнавства у школах цього періоду розглядали А.Большаков, П.Волобуєв, Л.Міловидов, П.Мостовий, О.Музиченко та ін., із сучасних дослідників – В.С.Бугрій, Н.Ю.Рудницька, О.В.Сухомлинська, а також проаналізуємо сутність та окремі відмінності у значенні синонімічних понять педагогічних категорій “літературне краєзнавство” та “література рідного краю”.

Таким чином, мета статті – з'ясувати сутність понять краєзнавство, літературне краєзнавство і література рідного краю; визначити структурні компоненти літератури рідного краю як дидактичної категорії.

Основна частина. Поняття “краєзнавство” по-різному тлумачилось в історії та теорії педагогічної думки. В науковій літературі і на сьогодні немає єдиної точки зору: краєзнавство вважають науковою дисципліною або комплексом дисциплін, які покликані здійснювати всебічне наукове пізнання краю, методом, дидактичним принципом, формою позакласної роботи, видом заняття. Така невизначеність стосовно трактування сутності, на думку

В.І.Романька, зумовлена, по-перше, багатогранністю педагогічних функцій краєзнавства, а по-друге, нерозробленістю теоретичних основ досліджуваної дефініції [23].

В науковій літературі педагогічне поняття “краєзнавство” закріплюється на межі 20-х рр. ХХ століття. Зв'язано це з тим, що на початку 20-х рр. ХХ ст. відбувається руйнація старої школи та створення нової – “школи життя” [7]. Стару школу дослідники називали школою “зубріння”, яка була побудована на вивченні “законов Божого”, стародавніх мов [26, с.118]. Натомість актуальним постає вивчення рідного краю, його географії, історії, етнографії, літератури.

Є.Пасічник пов'язує започаткування шкільного краєзнавства із Всеросійським з'їздом вчителів з питань народної освіти (1913), на якому було ухвалено рекомендації щодо використання в навчальному процесі місцевих фактів із природи і життя людей [19]. Дослідження Т.Бондаренко свідчить, що термін “краєзнавство” з'являється в 1914 році завдяки історико-методисту В.Уланову та симбірському вченому В.Манькову [1, с.90]. В цей час в поняття краєзнавство включали наступний зміст: всебічне вивчення певної території.

Вже в 1919 році, як стверджує дослідниця Т.Міщенко, Київський губернський відділ народної освіти склав навчальний план, у який було включено краєзнавство як навчальний предмет. 1920 року Наркомос України видав єдиний для всіх трудових семирічних шкіл навчальний план, у якому серед навчальних дисциплін був предмет “Краєзнавство” [16]. У 1922р. розпочато розробку комплексних програм за концентрами, які з 1924 року увійшли у практику шкіл.

Отже, початок і середина 20-х рр. – один із періодів розвитку вітчизняного шкільництва, який характеризувався створенням власної, оригінальної системи освіти і виховання, важливе місце в якій належало краєзнавству. Зазначена дидактична категорія була невід'ємною складовою комплексних програм. Відповідно цих програм ставилось завдання – використовувати у навчально-виховному процесі школи матеріал з найближчого оточення та місцевого краю. Комплексна система навчання, яка почала діяти із середини 1920-х рр., створила нову освітню парадигму, що передбачала відмову від традиційної класно-урочної системи і пропала ідея інтегрованого сприйняття дитиною навколишнього світу через активно-творчі методи навчання [2, с.12]. Шкільне краєзнавство було одним з основних важелів у перебудові народної освіти, піднесенні справи навчання на більш високий рівень [26, с.118].

Означений період характеризується різноманітністю визначень щодо тлумачення педагогічної категорії “краєзнавство”.

Питання трактування сутності краєзнавства у 20-30-ті рр проаналізовано у дисертаційному дослідженні В.І.Романька [23]. На основі FYFKSPЕнаукових праць вченим розглянуто тлумачення дидактичної категорії краєзнавство попередниками:

- метод синтетичного наукового вивчення якої-небудь виділеної за адм., пол. чи госп. життям території (А.Большаков);
- краєзнавство – не окремий предмет, а шлях або підхід (І.Г.Гревс);
- загальний провідний принцип навчання і виховання на місцевому краєзнавчому матеріалі (А.Дзенс-Литовський);
- метод активного пізнання навколишньої дійсності (А.Ф.Музиченко);

Дослідник В.С. Бугрій, у трактуванні сутності шкільного краєзнавства у 20-30-ті рр. виділяє наступні теоретичні підходи: розуміння краєзнавства як методу (О.Музиченко); отожднення з однією із навчальних дисциплін (В.Герінович, М.Сумцов); функціонування краєзнавства в школі одночасно і як дисципліни, і як методу (П.Постоев); використання краєзнавства як основного принципу добору дидактичного матеріалу (П.Волобуєв, П.Мостовий, Л.Міловидов) [2, с.10].

Професор Є.Кагаров, аналізуючи підхід до шкільного краєз-

навства серед освітян Західної Європи, вказував, що більшість із німецьких педагогів також вважає вивчення рідного краю з одного боку – самостійним предметом, який знайомить учнів з географією, економікою і культурою краю, а з іншого боку – головним принципом побудови навчальних програм. Ця точка зору переважала в той час “не лише в Німеччині, а і в Австрії, Франції, Італії, скандинавських країнах, Польщі...” [10, с.154].

Із відміною комплексних програм та поновленням предметного викладання у шкільництві компоненти системи краєзнавчої роботи поступово вилучаються з навчального процесу, а шкільне краєзнавство зберігається лише в другорядних епізодичних формах [2, с.5]. Краєзнавство як навчальний предмет у школі зникає і стає складовим піонерського руху, розвивається переважно у вигляді туристських форм роботи [25, с.4].

У 40-50 рр., як зазначає дослідник Романько, найбільш повним трактуванням вказаної категорії вважали визначення професора А.С.Баркова, згідно якого краєзнавство охоплювало “комплекс навчальних дисциплін, різних за змістом і частковими методами дослідження, які в сукупності передбачають наукове і всебічне пізнання рідного краю” [23]. Аналогічне визначення сформульовано Г.В.Самойленком у навчальному посібнику “Краєзнавство культурно-мистецьке та літературне” [24, с.7].

На сучасному етапі більшість науковців вважає краєзнавство дидактичною категорією, про що свідчить наступне трактування сутності означеної дефініції за педагогічним словником: “Краєзнавство (шкільне) – освітньо-виховна робота, яка полягає у всебічному вивченні на уроках і в позакласній роботі частини України (області, району, міста тощо). Основним завданням краєзнавства є вивчення природи, населення, господарства, історії та культури рідного краю з пізнавальною, науковою, навчальною, виховною, практичною метою...” [5, с.179]. Дане тлумачення категорії краєзнавства є найбільш прийнятним для нашого дослідження.

У залежності від того, на який об’єкт спрямована дослідницька діяльність, краєзнавство буває природничо-географічним, історичним, культурно-мистецьким, літературним [24, с.7].

Важливе місце серед різних видів шкільного краєзнавства займає літературне краєзнавство – “специфічна галузь науки про літературу” [15, с.4].

Літературне краєзнавство вивчає явища художньої літератури в краєзнавчих аспектах, пов’язаних з історико-культурним типом систем, в яких суттєву роль відіграють національні, зональні, регіональні, краєві, локальні системи літератури [18, с.37].

Є.А. Пасічник, який розглядає шкільне літературне краєзнавство в системі вивчення української літератури, визначає аналізовану категорію як “навчально-виховну роботу з літератури, спрямовану на вивчення подій, фактів, літературних явищ, тісно пов’язаних з даною місцевістю” [19, с.2].

У сучасних трактуваннях учених наявні такі підходи до розглядуваної педагогічної категорії:

1. В.І.Романько визначає літературне краєзнавство як ефективний засіб навчально-виховної роботи, який сприяє розв’язанню проблем навчання і виховання школярів і студентів, удосконаленню викладання літератури з опорою на знання молоді про культуру рідного краю, здатний активізувати їх творчу і пізнавальну діяльність [23, с.16].

2. А.В.Лисенко на підставі аналізу трактування сутності літературного краєзнавства в енциклопедичних виданнях формулює наступне визначення: “Літературне краєзнавство – це специфічна галузь науки про літературу, предметом якої є комплексне вивчення літературних творів, персоналій письменників, літературних образів, традицій, фольклору та інших художніх елементів і специфічних особливостей, прямо чи опосередковано пов’язаних із рідним краєм з пізнавальною, науковою, навчальною, виховною і практичною метою” [13, с.68].

3. І.М.Волинець, яка розглядає аналізовану педагогічну категорію у системі вивчення зарубіжної літератури, вважає літературне краєзнавство однією із низки змістових складових шкільних курсів літератури, що розкриває світовий літературний процес у тісному зв’язку з Україною за певними напрямками, має свій предмет досліджень, джерела, а також сприяє розвитку особистості кожного школяра, підвищенню ефективності засвоєння ним на-

вчальних предметів [3].

У сучасному довідковому виданні “Методика викладання літератури: Термінологічний словник” сформульоване наступне визначення: “Краєзнавство літературне – галузь літературознавства, яка досліджує зв’язки між історико-літературним процесом (у межах розвитку національних літератур) і літературною історією, літературним середовищем окремих місцевостей нашої країни”, а також зазначається, що “творчі здобутки письменників, діяльність яких пов’язана з окремими місцевостями”, повинні подаватися на тлі досягнень національної і світової літератури [25, с.50].

Для нашого дослідження найбільш прийнятним є визначення, дане у Словнику літературознавчих термінів: “Літературознавче краєзнавство, або Літературна географія краю – це вивчення літературного життя краю, області, міста, біографій письменників і їх творів, зв’язаних із даною місцевістю, музеїв, пам’яток і меморіальних дошок, що увічнюють пам’ять діячів літератури” [12, с.223].

Поряд із дефініцією літературне краєзнавство науковці по-слоговують наступними термінами: літературознавче краєзнавство [11; 12; 13], літературна географія краю [12], краєзнавство літературне [25], література рідного краю [21].

Слід зауважити, що у науковій літературі найбільш уживаним є поняття “літературне краєзнавство”, а у практиці школи на сучасному етапі – “література рідного краю”. Однак зазначені поняття варто трактувати як близькі, а не абсолютні синоніми, що інколи спостерігаємо у наукових дослідженнях. Оскільки якщо літературне краєзнавство – одна із складових шкільних курсів літератур, що реалізується на уроках як української, так і зарубіжної літератур, то література рідного краю – відносно самостійний структурний компонент сучасної шкільної літературної освіти учнів.

Вперше рубрика “література рідного краю” з’являється у 1988р. у шкільній програмі із української літератури і має місце в усіх наступних шкільних програмах із української літератури. Відповідно до чинної програми із української літератури для 5-12 класів кожен клас як основний, так і старшої школи старшої школи закінчується уроками літератури рідного краю [21, с.9]. Як бачимо, Розділ “література рідного краю” відносно недавно став обов’язковим у курсі української літератури в середній загальноосвітній школі. Однак у контексті епохи національного відродження, під знаком якої живемо нині, сприймається як одне з найважливіших народознавчих джерел, яке протягом віків зберігало в собі сутність нашої національної історії, світосприймання, переконань і психології наших предків [22, с.4].

Таким чином, спільним, на нашу думку, серед усіх визначень є той факт, що літературне краєзнавство, література рідного краю, шкільна літературно-краєзнавча діяльність (зазначеними термінами будемо надалі користуватися у аспекті вирішення наступних проблем нашого дослідження) – необхідні і важливі складові компоненти у сучасній освітній системі навчання і виховання, використання елементів яких у навчально-виховному процесі сприяє національному вихованню, всебічному розвитку, духовному збагаченню, розвитку творчих здібностей школярів, активному становленню й самореалізації особистості у сучасному світі.

Отже, не заперечуючи думки інших авторів, дослідження яких стали базовими для нашої роботи, визначаємо педагогічну категорію “література рідного краю” як регіональний системний структурний компонент сучасної літературної освіти учнів, закріплений чинною програмою з української літератури у формі спеціально відведених уроків, мета яких ознайомлювати учнів із творчістю та культурно-літературним життям краю. Такі уроки повинні допомагати школярам осягати глибинну сутність спадщини митців краю, космосу духу земляків, поглиблювати знання про історію рідного краю, його найвидатніших земляків, а також сприяти формуванню загальнолюдських духовних цінностей й утвердження гуманістичного світогляду особистості через призму рідної культури.

Із зазначеного формулювання випливають наступні положення щодо літератури рідного краю. Це:

- складова шкільного літературного краєзнавства;
- одна із навчальних (програмних) форм шкільного літературного краєзнавства;

- обов'язковий структурний компонент сучасної літературної освіти учнів;
- розділ у шкільному курсі української літератури.

Визначимо зміст поняття літератури рідного краю у шкільному курсі української літератури на основі праць дослідників та трактування сутності зазначеного поняття в енциклопедичних літературознавчих та науково-довідкових виданнях. Ще Є.Пасічником чітко було встановлено зміст літературного краєзнавства в школі – “збирання і використання в процесі навчання місцевого фольклору, ознайомлення учнів з творами, в яких відображено життя, побут і культура місцевого краю, зустрічі з письменниками-земляками, що свідчать про літературне життя даної місцевості” [19, с.2]. У “Словнику літературознавчих термінів” зміст вказаного поняття – це “вивчення літературного життя краю, області, міста, біографій письменників і їх творів, зв'язаних з даною місцевістю” [12, с.223]. Вважаємо, що найбільш точно, повне і вичерпне визначення змісту окресленого поняття подане у Літературознавчій енциклопедії – літературознавче краєзнавство “вивчає локальне літературне життя, біографію та творчість письменників, художні твори, пов'язані з певним регіоном” [14, с.579].

Таким чином, зміст освітнього компонента “література рідного краю” включає три основоположні складові: 1) літературне життя краю; 2) творчість письменників рідного краю; 3) художні твори.

Ці аспекти можуть бути реалізовані на основі принципів [4, с.271] організації літературного краєзнавства, які є початковими положеннями, вимогами, що пронизують собою всю систему науково-дидактичного знання і субординують його [20, с.138] та визначають зміст, форми, методи і засоби літературно-краєзнавчої роботи.

М.В.Соловей, який досліджує краєзнавчо-пошукову роботу учнів у загальноосвітніх школах встановлює, що краєзнавство в школі ґрунтується на принципах: гуманізації, демократизації, системності, науковості і культуровідповідності [26, с.10].

Г.В.Самойленко виділяє наступні основні принципи вивчення краєзнавчого матеріалу: історизм, системність, науковість [23, с.38].

А.В.Лисенко доповнює основні дидактичні принципи наступними критеріями, які зумовлені специфікою літературного краєзнавства: ментальної спорідненості, культуровідповідності, варіативності, національної вкоріненості літератури [13].

Таким чином, відповідно об'єкта дослідження виділяємо наступні провідні принципи вивчення літератури рідного краю у школі. Вважаємо за доцільне згрупувати принципи шкільної літературно-краєзнавчої діяльності навколо трьох основних освітніх стержнів – сучасні освітні (пріоритетні) напрями у змісті національної школи (класичні дидактичні принципи), історико-регіональні особливості та специфіка викладання літератури рідного

краю.

До першої групи віднесемо загальноосвітні поліпарадигмальні принципи, які відображають сучасний розвиток системи дидактичних вимог до змісту освіти у національній школі України і закладені в основних державних документах про освіту. Сюди відносимо принцип гуманізації [9] та націоналізації [17], виховуючого характеру літературного краєзнавства який “відображає закон єдності навчання і виховання” [8, с.43], реалізується насамперед за допомогою змісту навчального матеріалу з літератури рідного краю.

Друга група принципів – це адаптована відповідно до шкільної літературно-краєзнавчої діяльності система класичних основоположних (Я.А.Коменський, А.Дістервег, К.Д.Ушинський, Ю.К.Бабанський, В.А.Онищук, І.П.Підласий та ін.) дидактичних вимог. Сюди відносимо принцип науковості [24, с.45]; це дидактичний принцип, що вимагає такого змісту навчання, у якому знання, факти, положення і закони, що вивчаються, повинні бути науково правильні [29, с.114], систематичності й послідовності, доступності, самостійності, активності та дослідницької діяльності, принцип міжпредметних зв'язків (у змісті програми з літератури рідного краю [6] закладені основи для вивчення регіонального компоненту у взаємозв'язках із світовою літературою, музикою, історією, образотворчим мистецтвом, архітектурою) тощо.

Третя група принципів – специфічні, зумовлені особливостями вивчення структурного дидактичного компонента “література рідного краю у школі”. Серед них виокремлюємо: принцип зв'язку навчання з життям, принцип історизму, принцип культуродіцільності, принцип врахування етнічних ознак та менталітету припускає відбір творів для текстуального та самостійного ознайомлення, у яких яскраво і чітко виражена “осібність українця-русина” (В.Б.Антонович): правдивість, громадська рівноправність, працьовитість, любов до рідної землі, гір Карпат та благоговіння перед вірою предків. Реалізація вказаного принципу забезпечується шляхом поступового розширення обсягу знань на основі літературно-краєзнавчого матеріалу про життя, характер, релігійні уподобання, пристрасть до культури, літератури народу рідного краю.

Таким чином, ми виокремили і виділили три групи дидактичних принципів, реалізація яких забезпечить успішне засвоєння змісту структурного компонента “література рідного краю” у школі. Дотримуємось думки, що тільки при органічній єдності і сукупності усіх дидактичних вимог до навчання можливий позитивний результат під час літературно-краєзнавчої діяльності.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із розробкою психолого-педагогічних аспектів відбору змісту матеріалу для освітнього компоненту “Літератури рідного краю в загальноосвітніх школах Закарпаття”.

Література

1. Бондаренко Т. Шкільне краєзнавство у змісті історії педагогіки України // Тетяна Бондаренко / Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. – Серія соціально-педагогічна. – Випуск 3. – Кам'янець-Подільський: Абетка Нова, 2002. – Т.2. – С.87-94
2. Бугрій В.С. Становлення та розвиток системи краєзнавчої роботи в школах північно-східної України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Володимир Станіславович Бугрій. – Житомир, 2006. – 20с.
3. Волинець І.М. Методичні аспекти вивчення літературного краєзнавства у профільній школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/2010-2/index.htm>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Волкова Н.П. Педагогіка: Посіб. для студ. вищих навч. закл. / Наталія Павлівна Волкова. – К.: “Академія”, 2003. – 576 с.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
6. Децик Г.Д. Програма з літератури рідного краю для загальноосвітніх шкіл Закарпаття / Г.Д.Децик, Н.Й.Ребрик. – Ужгород: Гражда, 2007. – 28 с.
7. Дзенс-Литовский А.И.. Познание местного края / А.И.Дзенс-Литовский, И.С.Абрамов С. – Л.: “Колос”, 1925. – С.25-26
8. Дидактика сучасної школи: Посібник для вчителів / Б.С.Кобзар, Ф.Ф.Кумаріна, Ю.А.Кусий та ін. Під ред. В.А.Онищука. – К.: Рад. шк., 1987. – 351 с.
9. Закон України “Про освіту” [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/> – Загол. з екрану. – Мова укр.
10. Кагаров Є. Вопросы краеведения на Западе и у нас / Евгений Георгиевич Кагаров // Радянська школа. – 1927. – №9. – С.154-159
11. Краткая литературная энциклопедия: в 9 т. / [гл.ред. А.А. Сурков]. – М.: Сов. Энциклопедия. – Т.4:Лакшин-Мураново. – 1967. – 1024 стлб. : ил.
12. Лесин В.М. Словник літературознавчих термінів / В.М.Лесин, О.С.Пулинець. – К.: Рад. школа, 1971. – 488 с.
13. Лисенко А.В. Методика використання літературного краєзнавства в системі підвищення кваліфікації вчителів-словесників : дис ...

- кандидата пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання» / Алла Василівна Лисенко. – К., 2002. – 220 с.
14. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т.1 / Авт. – уклад. Ю.І.Ковалів. – К.: ВУ "Академія", 2007. – 608 с.
 15. Милонов Н.А. Литературное краеведение: учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / Николай Александрович Милонов. – М.: Просвещение, 1985. – 192с. : ил.
 16. Міщенко Т.М. Педагогічні основи підготовки майбутніх учителів до краєзнавчої роботи в сільській школі: дис ... кандидата пед. наук: спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Тетяна Михайлівна Міщенко. – Черкаси, 2001. – 243 с.
 17. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cg?nreg=347%2F2002>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
 18. Неупокоева И.Г. История всемирной литературы. Проблемы системного и сравнительного анализа / Ирина Григорьевна Неупокоева. – Москва: Наука, 1976.
 19. Пасічник Є.А. Літературне краєзнавство в школі / Євген Андрійович Пасічник. – К.: Радянська школа, 1965. – 136 с.
 20. Педагогіка: Підручник для пед. ін-тів та ун-тів / За заг. ред. М.Д.Ярмаченка. – К.: Вища школа, 1986. – 544 с.
 21. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська література: 5-12 класи. – К. – Ірпінь: Перун, 2005.
 22. Поліщук Я. Література рідного краю / Ярослав Поліщук. – Рівне: Азалія, 1993. – 79 с.
 23. Романько В.И. Краеведение в системе вузовской подготовки будущего учителя: дисс ...кандидата пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Романько Валерий Иванович. – К.: АПН України. Ін -т педагогіки, 1992. – 163 с. – Бібліогр.: с.143-159.
 24. Самойленко Г.В. Краєзнавство культурно-мистецьке та літературне: Навчальний посібник / Григорій Васильович Самойленко. – Ніжин, НДПУ, 2001. – 150 с.
 25. Ситченко А.Л. Методика викладання літератури: Термінологічний словник / А.Л.Ситченко, В.І.Шуляр, В.В.Гладишев. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2008. – 132 с.
 26. Соловей М.В. Краєзнавчо-пошукова робота учнів у загальноосвітніх школах України (1950-2000 р.р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01: «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Соловей Микола Васильович. – Київ, 2000. – 16 с.
 27. Толстов С. Введение в советское краеведение / Сергей Павлович Толстов. – М. – Л.: Соцэкгиз, 1932. – 159 с.
 28. Українська Літературна енциклопедія: в 5 т. / [редкол.: І.О.Дзевєрін (відпр. Ред..) та ін.]. – К. : Укр. енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1995. – Т.3: К – Н. – 1995. – С.44-45.
 29. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти / Михайло Миколайович Фіцула. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000. – 544с.

В статтю на основі аналізу наукової літератури обобщено сутність дидактичних понять "краєведение", "літературное краєведение" и "література родного края"; науково обосновано структурно-компонентний склад досліджуваної проблеми; розроблені та сформульовані основні принципи організації вказаного регіонального освітнього компонента в відповідності з особливостями преподавання в сучасних загальноосвітніх школах Закарпаття.

Ключевые слова: краєведение, літературное краєведение, структура, принципи літературно-краєведчої діяльності.

The essence of didactics concepts "study" of a particular region, "literary study" of a particular region and "literature of native edge" have been analysed on the basis of analysis of scientific literature in the article. structural- component composition of the probed problem has been scientifically grounded; basic principles of organization of indicated regional educational component have been developed and formulated in accordance with the features of teaching in modern general schools of Zakarpattya.

Key words: study of a particular region, literary study of a particular region, structure, principles of literary-regional activity.